

KL URON DE ZOEK
INTERIEUR



BBA

BUREAU

VOOR

BOUWHISTORIE

EN

ARCHITECTUURGESCHIEDENIS

V.O.F.

Vm. Ministerie van
Koloniën
Plein 1

Den Haag

VM. MINISTERIE VAN KOLONIËN

Plein 1, Den Haag

KLEURONDERZOEK INTERIEUR

BUREAU

VOOR

BOUWHISTORIE

EN

ARCHITECTUURGESCHIEDENIS

V.O.F.

INHOUD

VOORWOORD	6
KORTE HISTORISCHE INLEIDING	8
BEVINDINGEN KLEURONDERZOEK INTERIEUR	15
Begane grond	15
1-wand	16
2-raam + kozijn	17
3-deur + kozijn	18
4-wand	18
Eerste verdieping	19
1-gietijzeren kolom (voet, schacht, kapiteel)	20
2-wand	23
3-raam + kozijn	24
4-deur + kozijn	26
5a-raam interieur	28
5b-raam exterieur	30
6-wand	33
7-wand	34
8-deur + kozijn	35
9-wand (vliesbehang)	36
10- kozijn [paneel naar venster](vliesbehang)	36
11- wand (vliesbehang)	36
12- wand (vliesbehang)	36
Tweede verdieping	37
1-wand	38
2-raam + kozijn	39
3-deur + kozijn	40
4-wand	42
Derde verdieping	43
1-wand	44
2-raam + kozijn	45
3-deur + kozijn	47
4-wand	48

CONCLUSIE	49
Houtwerk	49
Gietijzeren elementen	49
Stucwerk	50
<i>Wanden</i>	50
<i>Plafonds</i>	50
NCS kleurenreferenties Interieur	51
ADVIES	53
COLOFON	54

VOORWOORD

In het kader van de voorgenomen restauratie en renovatie van het gehele Binnenhof heeft het Rijksvastgoedbedrijf (RVB) aan Bureau voor Bouwhistorie en Architectuurgeschiedenis (BBA) te Utrecht gevraagd een kleuronderzoek uit te voeren aan het interieur van het voormalige Ministerie van Koloniën, gebouw TK-K, Plein 1 te Den Haag.¹ Het gebouw is in 1859-1862 gebouwd naar ontwerp van rijksbouwmeester Willem Nicolaas Rose, met uitbreidingen in 1883 en 1895.

Doel van het thans gevraagde kleuronderzoek is te achterhalen wat de oorspronkelijke kleurafwerking is geweest van wandvlakken, deuren, ramen en kozijnen in het gebouw, alsmede de gietijzeren kolommen in de hal op de eerste verdieping. Hiertoe zijn op verschillende plaatsen stratigrafieën gemaakt. Leidraad bij het kleuronderzoek zijn de onderzoekspunten, zoals door *wessel de jonge architecten bna bv* op plattegronden van het gebouw zijn aangegeven. Onderzoek van plafonds is hierbij niet opgenomen. (zie voor plattegronden hoofdstuk 'Bevindingen kleuronderzoek interieur'). Deze plattegronden hebben wij gekregen van het RVB bij de opdracht voor het kleuronderzoek.

Bij het kleuronderzoek konden niet alle aangegeven onderzoekspunten worden onderzocht. Het betreft het onderzoek naar de oorspronkelijke wandafwerking op een drietal punten waar glasvezelbehang als wandafwerking is aangebracht. Om de mogelijk aanwezige oudere wandafwerking te kunnen onderzoeken moeten er stukken behang worden weggehaald. Omdat rekening moet worden gehouden met het feit dat de betreffende vertrekken op dit moment nog volledig in gebruik zijn, is dit deel van het onderzoek niet uitgevoerd. Daarnaast was er op de eerste verdieping sprake van een oud raam met kozijn in de voormalige buitengevel uit de eerste bouwphase, dat te bereiken zou zijn via een installatieschacht achter een paneel. Het desbetreffende paneel en schacht en dus ook het raam zijn niet gevonden. Ook niet door **10.2.g Wob** werkvoorbereider techniek Tweede Kamer, die ons behulpzaam is geweest bij het onderzoek.

In het kader van het onderzoek is geen nader documentatieonderzoek uitgevoerd. Als bouwhistorische basis voor het kleuronderzoek dient het demarcatieonderzoek van De Fabryck uit 2012² en de bouwhistorische verkenning van bureau Polderman uit 2019.³ Daarnaast zijn bij de uitwerking van de bevindingen en het opstellen van het rapport de rapporten betreffende de bouwhistorische documentatie en waardebeoordeling van de vensters uit 1996⁴ en van het kleuronderzoek van het exterieur uit 1997⁵ geraadpleegd.

Het onderzoek op locatie heeft plaats gevonden op 14 en 21 februari 2020 en is uit-

¹ In 1997 is kleuronderzoek aan het exterieur uitgevoerd.

² De Fabryck, *Demarcatierapport Binnenhofcomplex Tweede Kamer der Staten-Generaal, gebouw K, voormalig ministerie van Koloniën, bouwgeschiedenis en foto ruimteboek*, 2012.

³ Polderman, Bureau voor Monumenten en Restauratieadvies, *Voormalig Ministerie van Koloniën, Plein 1, Den Haag, Bouwhistorische verkenning, gericht op hotspots*, februari 2019.

⁴ Ir. J. Kamphuis en ir. A.J. Vlaardingerbroek, *Bouwhistorische Documentatie en waardebeoordeling, Het voormalig Departement van Koloniën, Plein 1, Den Haag, De vensters*, voor Rijksgebouwendienst, Bureau Rijksbouwmeester, Adviesgroep Monumenten in Rijksbezit, Den Haag september 1996.

⁵ Drs. W. Haakma, Wagenaar, *Bouwhistorische documentatie, Onderzoek buitenkant van Ministerie van Koloniën, Plein 1, 's-Gravenhage*, voor Rijksbouwmeester, Bureau Rijksbouwmeester, Den Haag mei 1997.

gevoerd door **10.2.e Wob**. Het verslag is opgesteld door eerstgenoemde. De aangetroffen kleuren zijn met behulp van een NCS kleurencode gedocumenteerd.

Onze hartelijke dank gaat uit naar **10.2.e Wob** voor zijn medewerking tijdens het onderzoek op locatie.

10.2.e Wob

Utrecht, juni 2020

KORTE HISTORISCHE INLEIDING

Het ontwerp voor het Ministerie van Koloniën dateert van 1859 en is van de hand van toenmalig Bouwmeester der Landsgebouwen (rijksbouwmeester) Willem Nicolaas Rose (1801-1877).⁶ Het gebouw had in aanleg een E-vormig grondplan.

Eind negentiende eeuw vinden er ingrijpende verbouwingen plaats. De eerste grote verandering is de uitbreiding van 1883, waarbij er aan de achterzijde een aanbouw werd gemaakt en de huidige structuur met twee binnenplaatsen ontstond. Het ontwerp hiervoor werd waarschijnlijk geleverd door het toenmalige hoofd van het Bureau Nieuwbouw en Restauratie van de Dienst landsgebouwen, Cornelis H. Peters (1847-1932). In 1895 werd waarschijnlijk onder leiding van rijksbouwmeester Daniël E.C. Knuttel (1857-1926) een tweede uitbreiding uitgevoerd waarbij twee rechthoekige bouwvolumes aan de achtergevel werden toegevoegd. Hiermee is het huidige grondplan ontstaan. Bij deze verbouwingen zijn enkele vensters, in wat oorspronkelijk buitengevels waren, in het interieur terecht gekomen.

Het gebouw telt vier bouwlagen met een zolderverdieping onder gedrukte schildaken, die schuilgaan achter een lage attiek. De gevels zijn van oudsher gepleisterd geweest. De vensters, kozijnen en lijsten en de kroonlijst met attiek op consoles zijn oorspronkelijk uitgevoerd in gietijzer. In de loop van de tijd zijn bij het exterieur verschillende gietijzeren onderdelen van de vensters verdwenen, zoals op de eerste verdieping kroonlijsten en zuiltjes (in de jaren zestig van de vorige eeuw). In het interieur zijn enkele gietijzeren kozijnen in hout ingepakt. Van de dubbele ramen zijn de gietijzeren binnenschuiframen reeds in 1873 vervangen door houten ramen. De gietijzeren draairamen aan de buitenzijde volgden later. Er wordt gezegd dat midden jaren 1930 de houten buitenramen vervangen zijn door stalen ramen met ranke profielen.⁷ Elders is er sprake van toch houten ramen.⁸ De buitenramen (staal of hout) zijn op hun beurt weer vervangen door de huidige (houten) exemplaren met dubbel glas. De ramen aan binnenplaatsen zijn niet als dubbele ramen uitgevoerd. De aanwezige houten ramen met gietijzeren kozijnen zijn uit 1859 en 1883.⁹ Bij de verbouwing en renovatie in 1997-1998 zijn de beide binnenplaatsen van beglaasde kappen voorzien.

Tijdens het bouwkundig onderzoek in 1996, voorafgaand aan de verbouwing en renovatie in 1997-1998 onder leiding van ir. Pi B. de Bruijn (*1942), is op de tweede verdieping een deel van de sinds de uitbreiding van 1883 inpandig verborgen kopgevel van de zuidvleugel¹⁰ in het zicht gebracht met een gietijzeren raamomlijsting en cordonlijst. Ook het inpandig geraakte grote venster met nog complete omlijsting met zuiltjes aan de achtergevel van het trappenhuis is behouden. De kleur van de bij het kleuronderzoek in 1997 op deze lijsten aangetroffen eerste afwerking is een warmrode zandsteenkleur op een ondergrond van loodmenie. Het wandvlak (oorspronkelijk buitengevel) naast het grote ingebouwde venster van het trappenhuis bevat resten van een

⁶ De Fabryck 2012 en Polderman 2019.

⁷ De Fabryck 2012.

⁸ Haakma Wagenaar 1997.

⁹ Geconstateerd tijdens het kleuronderzoek februari 2020.

¹⁰ Onduidelijk om welk venster het gaat en of het thans nog in het zicht is.

oude buitenafwerking met een rossige kleur.¹¹ De huidige kleurstelling van het exterieur dateert van 1997-1998, bestaande uit twee tinten zandsteenkleur voor de gevels en lijsten en roodbruin voor het raamhout.¹²

Voorgestelde kleuren exterieur in 1997:



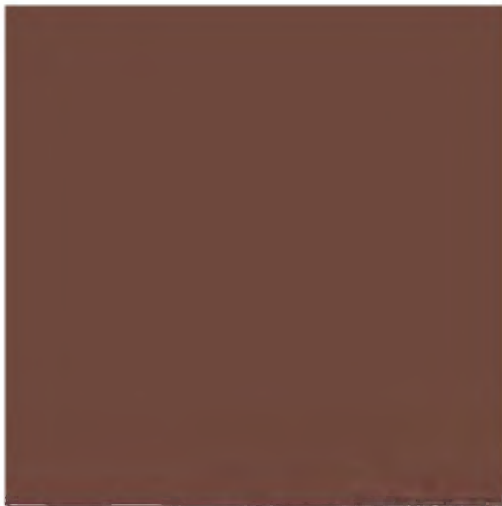
Kleurcode: F6.15.45

1a Gevel



Kleurcode: F6.15.65

1b Gevel



Kleurcode: C8.20.30

1c Raamhout



Kleurcode: F6.20.30

1d Opgegeven alternatief raamhout, (niet toegepast)

¹¹ Haakma Wagenaar 1997.

¹² Zie bijlage bij Haakma Wagenaar 1997. De geadviseerde kleuren uit de Sikkens Kleurenwaaier zijn: voor lijsten etc. zandsteen (licht) F6.15.65, voor gevelvlakke zandsteen (iets donkerder) F6.15.45, voor raamhout roodbruin C8.20.30 of als alternatief F6.20.30 (meer groenig bruin).

Over de oorspronkelijke afwerking en inrichting van het interieur is weinig bekend. Midden jaren 1930 werd waarschijnlijk naar ontwerp van Rijksbouwmeester ir. G.C. (Kees) Bremer (1880-1949) de volledige hoofdtrap vervangen door een nieuw trappenhuis met centraal een liftkoker. De vier gietijzeren kolommen in de voorruimte op de eerste verdieping, die behoorden tot een vide in het trappenhuis, werden behouden. In de nieuwe entreehal op de begane grond plaatste men het huidige teakhouten tochtportaal, terwijl de marmeren vloeren en lambriseringen werden aangeheeld met hergebruikt materiaal.¹³ Bij de lambrisering en omlijsting van de deuren is ook marmemitatie op hout toegepast. De begane grond werd als kantoorruimte ingericht.

In de daarop volgende decennia zijn er verschillende onderhouds- en schilderwerkzaamheden uitgevoerd. De huidige kleurstelling van het interieur inclusief de gevels aan de binnenplaatsen dateert van 1997-1998 uit de tijd van de verbouwing en renovatie onder leiding van ir. P.B. de Bruijn. Bij deze renovatie is ook de lift vernieuwd.

Het voormalige Ministerie van Koloniën, gebouw K, maakt sinds de verbouwing en renovatie deel uit van de huisvesting van de Tweede Kamer.



¹³ Kadasterkaart 2012 (overgenomen uit demarcatierapport van de De Fabriek, 2012). Rood = Binnenhofcomplex en blauw = Gebouw K (nr. 1988, Plein 1).

¹⁴ De Fabriek.nl.

3 Het gebouw van het voormalige Ministerie van Koloniën, gezien vanuit het zuidoosten, waarbij de gevel aan het Plein (voorgevel) als oostgevel wordt beschouwd.



4 Detail gevel. In de kleurstelling is het advies uit 1997 gevolgd met twee tinten zandsteenkleur voor de gevel en lijsten en een roodbruin voor de ramen.



5 Vensters in de noordelijke binnenplaats ter hoogte van de derde verdieping; het linker venster met decoratieve gietijzeren omlijsting (zonder kroonlijst en zuiltjes, zoals op de eerste verdieping oorspronkelijk het geval was) in de zijgevel (oorspronkelijk buitengevel) van het Rappenhuis is uit 1859; het rechter venster met soberder omlijsting behoort tot de uitbreiding van 1883. De witte afwerking van de binnenplaatsen (gevels en vensters) dateert van 1997-1998.





6 Foto ca. 1969. Venster (1859) in zijgevel trappenhuis met oorspronkelijke gietijzeren omlijsting (inclusief kroonlijst en zuiltjes) op de eerste verdieping (jaren zestig van de vorige eeuw). De ramen zijn donker (groen) van kleur. (Herkomst foto: Foidema 2019)



7 Foto 1996. Venster (1859) in zijgevel van het trappenhuis op de tweede verdieping met gietijzeren omlijsting. Het gehele venster is lichtroze van kleur. (Herkomst foto: Kamphuis & Vlaardingh 1996)



8 Wit geschilderde vensters in de rondesloek van de noordelijke binnenplaats en inbouw met toiletten (1938 of later). De witte afwerking van gevels en vensters dateert van 1997-1998.

9a Wit geverfd gietijzeren venster op de eerste verdieping aan de westzijde (achtergevel) van het trappenhuis, dat bij de verbouwing in 1883 in het interieur is terechtgekomen, maar oorspronkelijk het exterieur betrof. De huidige witte afwerking dateert uit 1997-1998.



9b Hetzelfde gietijzeren venster in 1997. Op dat moment is het venster roze van kleur. (Herkomst foto: Kamphuis & Vlaardingerveek 1996).





10a De hal op de eerste verdieping in 1969 met viertal gietijzeren kolommen uit 1859. Basement is donkerder van kleur dan de kolom. (Herkomst foto: Polderman 2019)



10b De hal in 1997. De kolommen zijn roze geschilderd. Of dit een op dat moment bestaande afwerking is of een grondlaag voor een toekomstige afwerking is onduidelijk. Het plafond heeft een polychrome afwerking. (Herkomst foto: Kamphuis & Verbeek 1996)

BEVINDINGEN KLEURONDERZOEK INTERIEUR

Begane grond



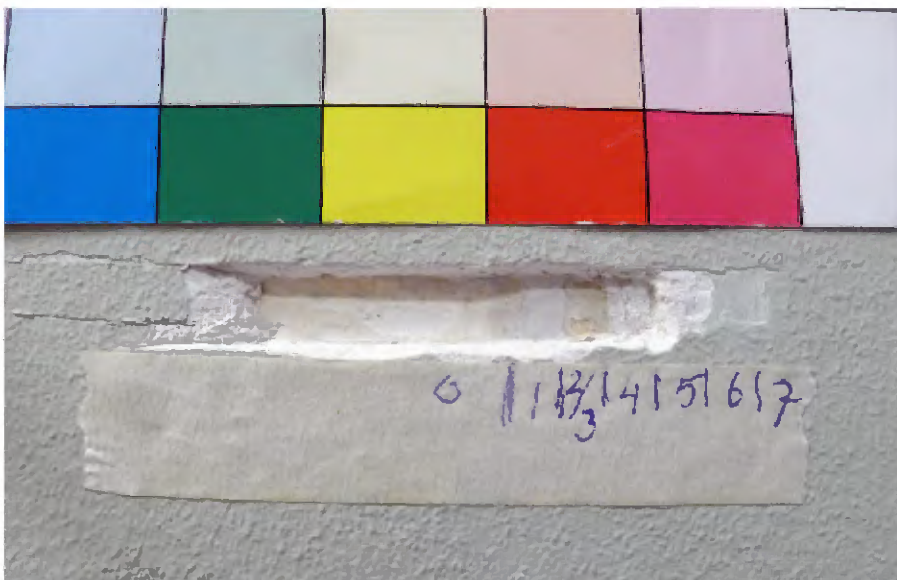
begane grond

Plattegrond begane grond met vier onderzoekspunten: 1-wand; 2-raam + kozijn; 3-deur + kozijn; 4-wand.



12 Interieur begane grond met onderzoekspunten wand (1) en venster (2) aan oostzijde van noordelijke binnenplaats. De wand (1859) is altijd een binnenwand geweest. De vensterpartij is in aanleg uit de bouwtijd. Mogelijk is het raam of zijn delen ervan verbouwd.

1-wand



13 Wandafwerking. De wandafwerking bestaat uit een uitgebreid pakket: 0- wit stucwerk (1859), 1-lichtgrijze grondlaag, 2 en 3- dunne laag iets gelige muurverf, 4- lichtgrijze grondlaag, 5- dikke laag wit stucwerk (na 1997), 6- gladde laag grijze muurverf, 7-hobbelige laag iets groenig grijze muurverf (huidige afwerking).

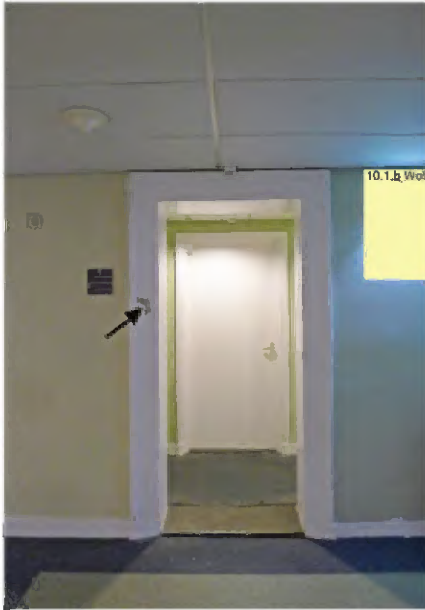
2-raam + kozijn

14 Op het wit geschilderde houten raam is een uitgebreid verpakket aangetroffen met als eerste een roodbruine verf of vernis op iets roze/beige onderlaag (samen een houtimitatie) gevolgd door meerdere lagen gelijk olijfgroene verf in verschillende tinten en enkele lagen (room)witte verf.



15 Verpakket op wit geschilderd houten kozijn. De eerste afwerking (v.l.n.r.) op het hout is een iets roze/beige onderlaag. De roodbruine verf of vernis hierop kon niet worden vrij gelegd. De daarop volgende verflagen zijn een groenig grijs, roomwit, gelijk olijfgroen, lichtroze en het huidige wit.

3-deur+ kozijn



16 Het wit geschilderde deurkozijn aan noordzijde van de gang (1859); de deur ontbreekt. De doorgang leidt naar een gangetje. De deur op de achtergrond in het gangetje is een moderne vlakke deur.

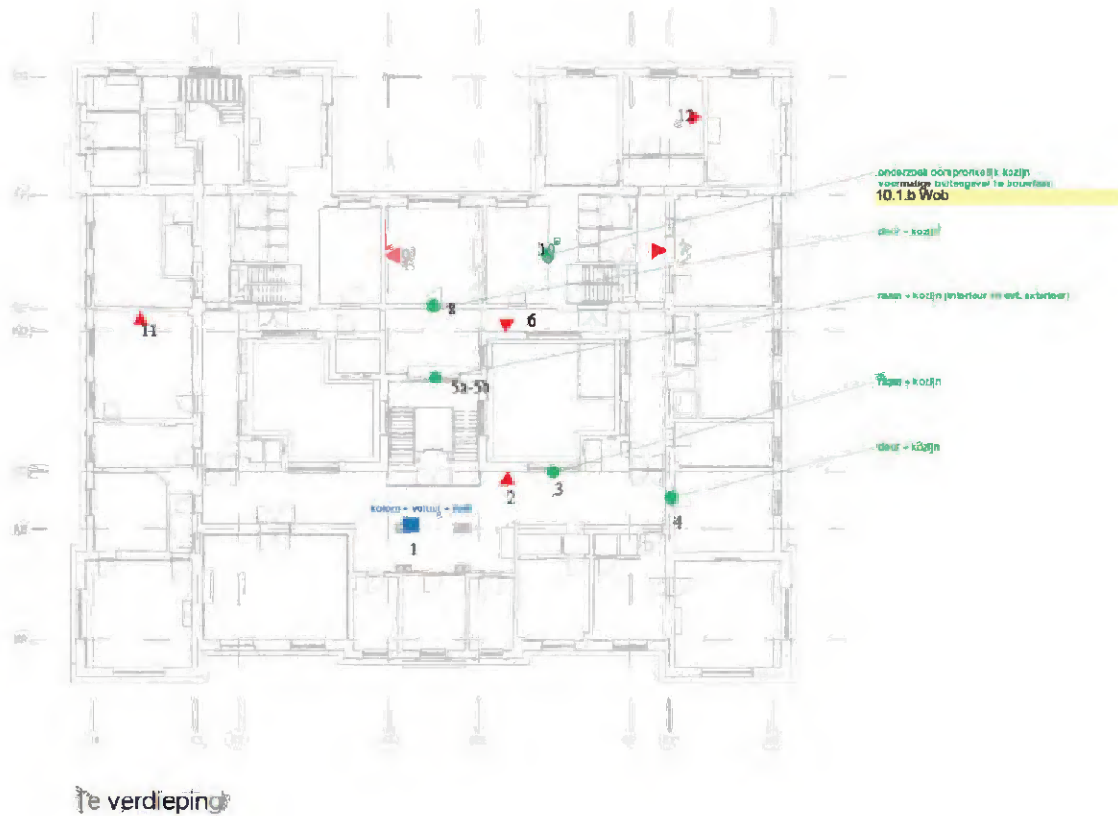


17 Op het deurkozijn is een uitgebreid verpakkét aangetroffen: 0- hout (drager), 1-beige grondlaag, 1A-roodbruine (iets transparante verf of vernis (samen met 1 de eerste afwerking), 2, 3, 4 en 5- olijfgroene verflagen in verschillende tinten, 6- iets groene witte verf- grondlaag, 7- lichtgrijze grondlaag, 8 en 9- roomwitte (iets gelig witte) verflaag, 10- witte verf (huidige afwerking).

4-wand

De wand (1859) in het vertrek is afgewerkt met glasvezelbehang. Dit onderzoekspunt is niet nader onderzocht.

Eerste verdieping



18 Plattegrond begane grond met twaalf onderzoekspunten: 1-gietijzeren kolom (voet, schacht, kapitool); 2-wand; 3-raam + kozijn; 4-deur + kozijn; 5a-raam interieur; 5b-raam exterieur; 6-wand; 7-wand; 8-deur + kozijn; 9-wand (vliesbehang); 10- kozijn [paneel naar venster] (vliesbehang); 11- wand (vliesbehang); 12- wand (vliesbehang).

1-gietijzeren kolom (voet, schacht, kapiteel)



19a

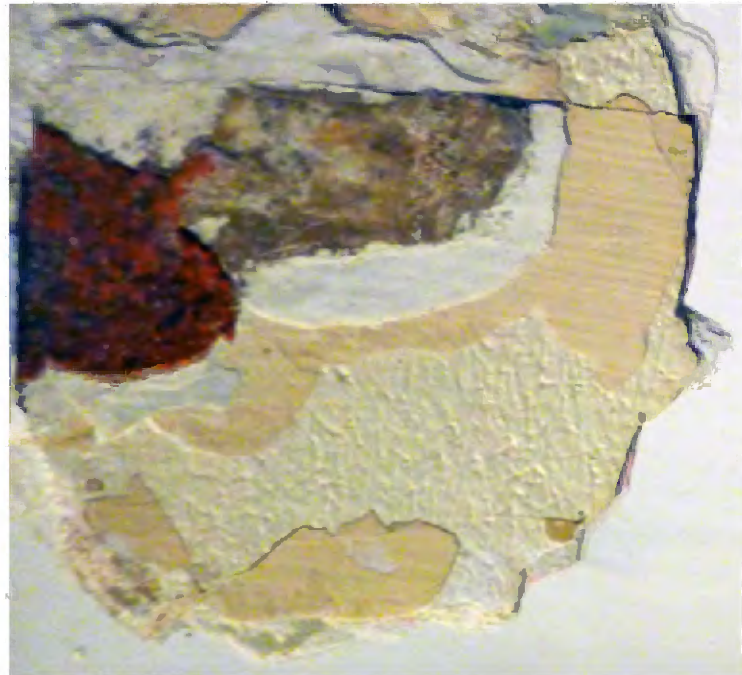


19b

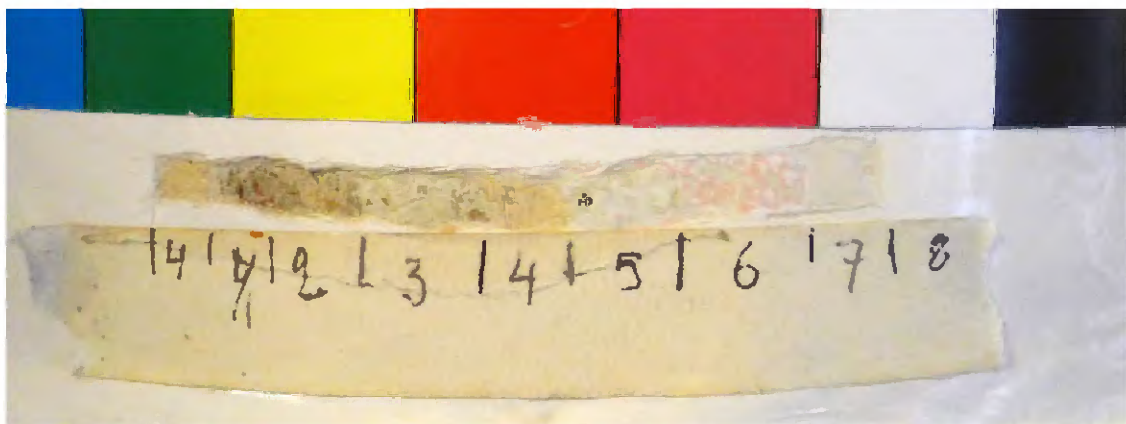
19a-b (links richting zuid, rechts richting noord). Hal op de eerste verdieping met vier geheel wit geschilderde gietijzeren kolommen. Ook het plafond is volledig wit uitgevoerd.



20 Sokkel en voet van de kolommen.



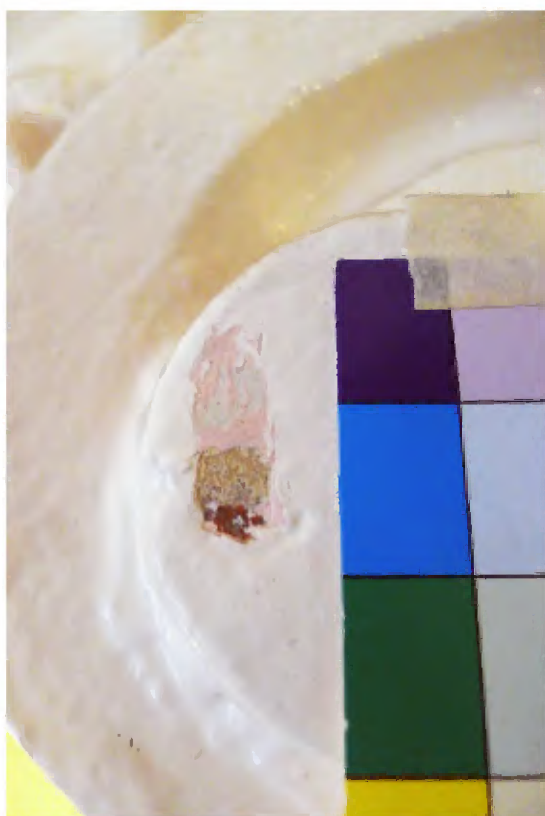
21 Uitgebreid verpakket op de zijkant van de sokkel. Als eerste is een rode ijzermolie, gevolgd door beige(grond)laag met daarop sporen van een moeilijk vrij te leggen roze verf (vergelijk NCS S 1515-Y60R) en groenig bruine verf (vergelijk NCS S 5020-Y20R). Vervolgens twee lagen wit, een lichte okergeel (gladde verflaag; NCS S 1015-Y20R), een iets lichtere okergeel (hobbelige verflaag), grijsgroene verflaag (NCS S 3010-G30Y). Hierna volgen meerdere lagen verf in witte en lichtgele tinten, en een lichtroze verflaag (niet vrij gelegd maar onderaan langs de rand zichtbaar). De lichtroze verflaag zal de situatie zijn zoals op de hierboven afgebeelde foto uit 1997 (afb. 10b) te zien is. Hierna volgen een roomwitte verf en de huidige afwerking, een witte verf op een witte grondlaag.



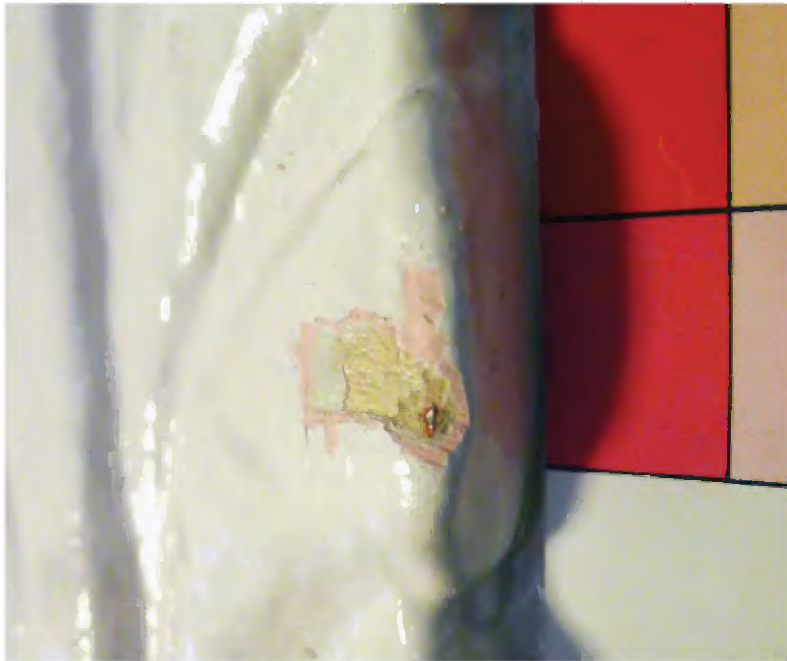
22 Het verpakket op een rode ijzermolie bestaat uit een lichtgrijze grondverf (1), roze verflaag (2; NCS S 1515-Y40R), een lichte grondlaag om uit te vlakken (3), lichte okerkleurige verflaag (4; NCS S 1015-Y20R), witte grondlaag (5), lichtroze verf- of grondlaag (6), roomwitte verflaag (7) en witte verf op een witte grondlaag (8) (de huidige afwerking).



23 Kapiteel met onderzoekspunten op voluut en aanhangblad.



24 Volut van kapiteel. Het verpakket op een rode ijzermolie bestaat uit meerdere lagen; als eerste een lichtgrijze (grond)laag, een roze verflaag (NCS S 1515-Y40R), een lichte okergele verflaag, een witte (grond)laag, een roze verflaag of grondlaag en een dikke witte verflaag (huidige afwerking).

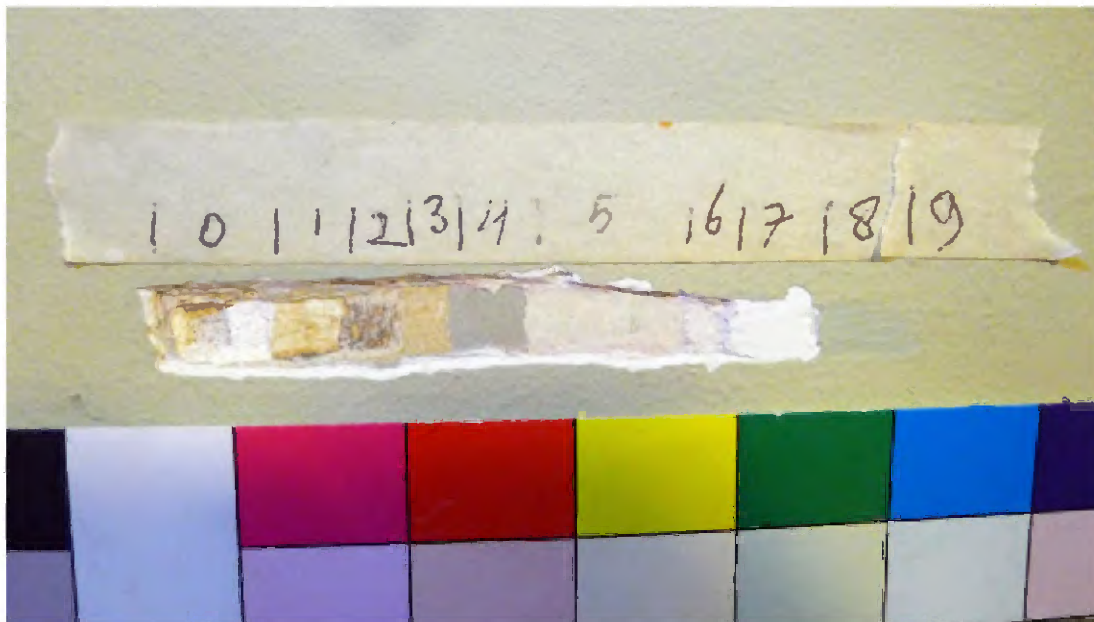


25 Detail anthusblad. Het verpakket op een rode ijzermentie bestaat uit meerdere lagen; als eerste een roze verflaag (NCS S 1515-Y50R) op een lichtgrijze (grond) laag, een lichte okergele verflaag (NCS S 1015-Y20R), een witte (grond) laag, een roze verf- of grondlaag en een dikke witte verflaag (huidige afwerking).

2-wand



26 Interieur eerste verdieping met onderzoekspunten wand en venster aan oostzijde van noordelijke binnenplaats. Wand en venster behoren tot bouwfase 1859.



De wandafwerking bestaat uit een witte gips stucwerklaag (1) die als eerste gesaust is met een licht okergele muurverf; vervolgens een lichtbruine verf (2), een licht okergele verf (3), een lichtgrijze verf (4), twee maal witte verf (5 en 6), opnieuw een stucwerklaag (7) met de huidige lichte grijsgroene verfwerking (8 en 9).

3-raam + kozijn



Het verfpakket op het kozijn bestaat uit een foodbruine houtimitatie (1; beige grondlaag met roodbruine vernis), gevolgd door moeilijk te scheiden lagen (2, 3, 4) grijze grond- of verf, roomwitte verf, groene verf (NCS S 5040-G40); roomwitte verflaag (5), grijsroze verflaag (6) en twee lagen witte verf (7, 8).

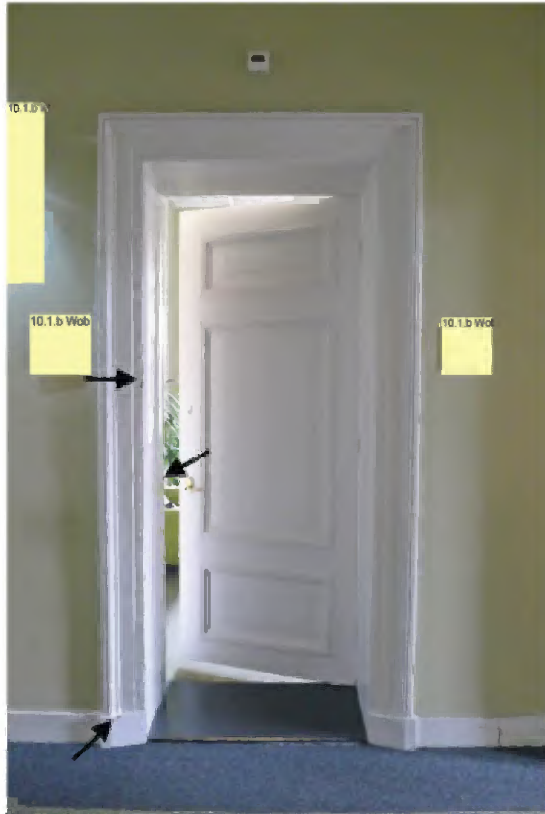


29 Op het raam bestaat het verfpakket uit meerdere lagen. Met een roodbruine houtimmitatie als eerste afwerking, gevolgd door paarsbruine verf (tweede houtimmitatie?), een zeer donkergroene verf op grijze grondlaag, een groene verf op grijze grondlaag, een roomwitte verf en de huidige witte verf op witte grondlaag.

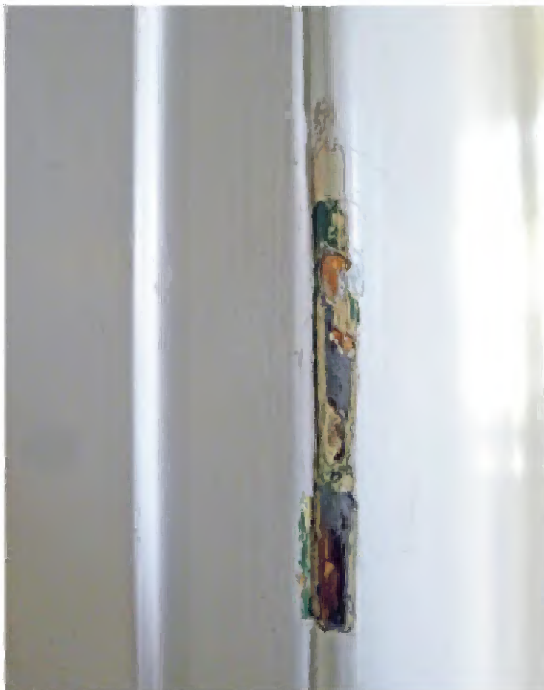


30 In de beschadiging van de verfafwerking op de vensterbank is eveneens een roodbruine houtimmitatie als eerste afwerking zichtbaar alsmede een paarsbruine verflaag en groene verflaag (NCS 5040-G40Y) op een grijze grondlaag als latere afwerking.

4-deur+ kozijn



31 Deur en kozijn aan de noordzijde van de gang ten oosten van noordelijke binnenhof (1859).



32 Op het deurkozijn is een uitgebreid verf-pakket aangetroffen met een roodbruine houtimmitatie als eerste afwerking. Net als op het raam en raamkozijn zijn aangetroffen, volgen hierna moeilijk te scheiden verflagen donker-grijs, roomwit, olijfgroen (NCS S 5040-G40Y) en nogmaals roomwit. De huidige afwerking is een witte verf.



33 Verpakket op de dagkant van het deurkozijn met (v.r.n.l.) als eerste afwerking een houtimitatie, ook hier gevolgd door een groenig grijze en een groene verflaag (NCS S 6040-G40Y). De huidige afwerking is een witte verf.



34 Neut van deurkozijn. Hierop is eenzelfde verfpakket aangetroffen als op het deurkozijn. De eerste afwerking is een houtimitatie, gevolgd door grijze, groene en roomwitte verflagen. De huidige afwerking is een witte verf.

5a-raam interieur

35 Houten kozijn in het trappenhuis; aan de achterzijde bevindt zich het glazen buitenkozijn (1859) dat in 1883 in het interieur is geraakt.



36 Verpakt op raamkozijn.



37 Het verfpakket bestaat uit meerdere lagen. Er is als eerste afwerking een roodbruine houtimitatie (restanten) aangetroffen (links op de foto), twee groene verflagen (een wat lichtere en wat donkerder groen NCS S 5040-G40Y en NCS S 5040-G20Y) op een grijze grondlaag en een tamelijk dikke laag stuc of ondergrond mogelijk om een beschadiging uit te vlakken, vervolgens een pakket van witte verflagen in verschillende tinten. De laatste (huidige) afwerking is een witte verf op een witte grondlaag.



38 De eerste afwerking is een roodbruine houtimitatie (restanten) gevolgd door een grijze grondlaag en een groene verflaag (NCS S 5040-G40Y), vervolgens een pakket van witte verflagen in diverse tinten. De laatste (huidige) afwerking is een witte verf op een witte grondlaag.

5b-raam exterieur

39 Het venster op de eerste verdieping (1859) is bij de verbouwing in 1883 in het interieur geraakt. Het kozijn is van gietijzer. De ramen zijn van hout. De huidige afwerking is een witte verf. Op de verschillende gietijzeren onderdelen is een uitgebeeld verpakket aangetroffen.



40a



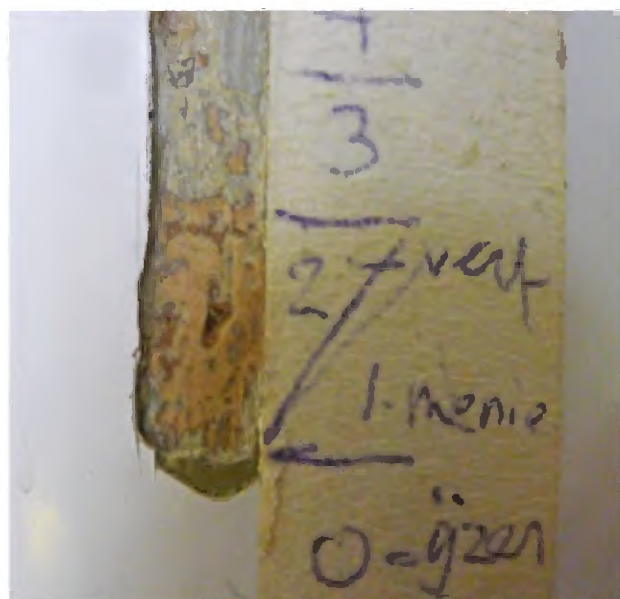
40b

40a-b Wijngeestijderde kapiteel (links) en voet (rechts) van de gietijzeren kolom aan weerszijden van het gietijzeren kozijn.

41a Verfpakket op de schacht van de kolom. De eerste lagen zijn dun en moeilijk te scheiden. Op een ondergrond van roodbruine menie is (2) als eerste een roze verf (NCS S 1515-Y60R) als afwerking aangebracht, gevolgd door (3) beige verf, (4) lichtgrijze verf, (5) gelig roze verf, (6, 7) olijfgroene verf, (8) witte (grond)verf, (9) grijze (grond)verf, en (10) witte verf als laatste (huidige)afwerking. N.B. de roze afwerking, zoals te zien op een foto uit 1996, is niet vrij gelegd of het moet (5) de gelig roze verf zijn.



41b Detail. Eerste afwerking is een roze verf op een roodbruine menie (2).





42 Toverbal op bladuiteinde van de voet van de kolom. De eerste afwerking op een rode menie is een roze verf; deze komt later nog een keer, iets lichter, terug voordat een olijfgroene verf werd aangebracht; de laatste afwerkingen zijn een witte, lichtgroene en witte verf.



43 Op de stijen van het houten raam is behalve de huidige witte verf afwerking een olijfgroene verf in twee lagen aangetroffen, die ook op de gietijzeren onderdelen is gevonden. Als eerste is een lichte grondlaag voor een houtimitatie zichtbaar. De bijbehorende vernis is niet vrij gelegd.

6-wand



44 Gang aan de westzijde van de noordelijke binnenplaats, gezien in zuidelijke richting; de wand dateert uit 1883 (afsluiting binnenplaats).



45 De afwerking van de wand bestaat uit gips stucwerk, dat meerdere malen gesausd is (muurverf). De eerste afwerking (1/2 moeilijk vrij te leggen) is een okergele kleur en een iets grijzere laag, (3) lichtgrijze laag, (4) lichtroze laag, (5) witte laag, (6) dikkere laag gipsstuc en (7) huidige groenige grijze afwerking.

7-wand

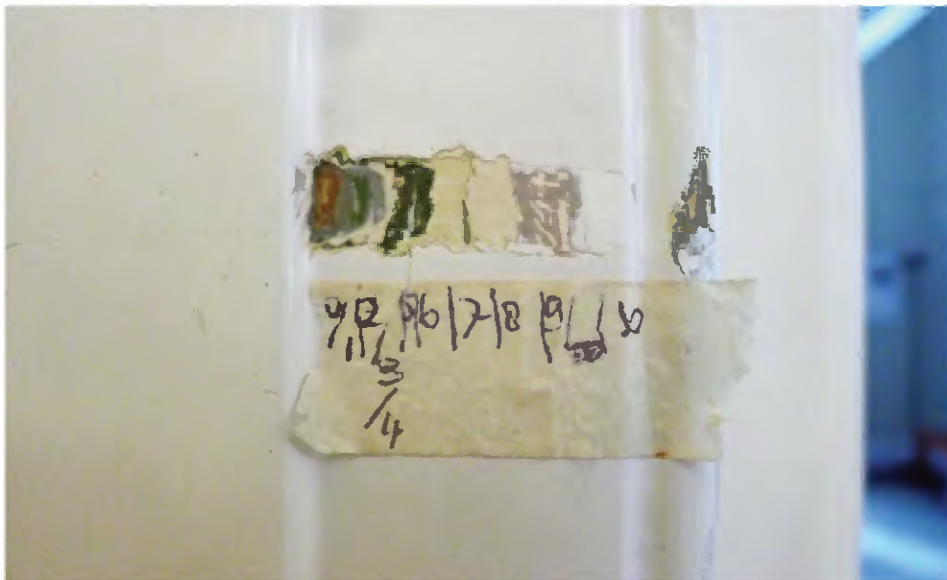
46 Gang (1853) aan de noordzijde, gezien in westelijke richting, met op de achtergrond boogdoorgang naar paviljoen uit 1895.



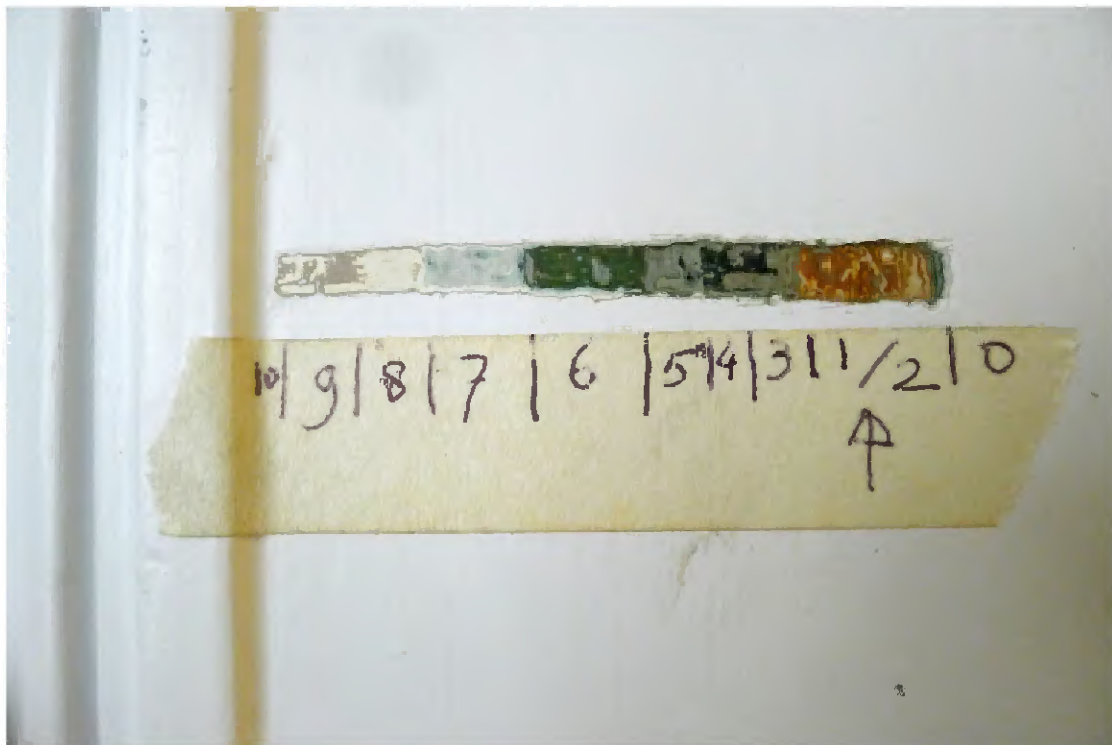
47 De afwerking van de wand bestaat uit gips stucwerk (0), dat meerdere malen gesausd is (muurverf). De eerste afwerking (1/2 moeilijk vrij te leggen) is een okerleurige verflaag en een iets grijzere verflaag, (3) lichtgrijze verflaag, (4) roomwitte verflaag, (5) heel lichtroze (hecht)laag, (6) dikkere laag gipsstuc en (7) huidige groenige grijze afwerking.

8-deur + kozijn

48 Wand, deur en kozijn onderdeel van uitbreiding 1883 aan de westzijde (achterzijde). Het houtwerk van deur en kozijn is witgeschilderd. De wand heeft een lichte groenig grijze verf als laatste afwerking.



49 Uitgebreid verfpakket op het deurkozijn bestaande uit een roodbruine houtimitatie als eerste afwerking (1/2), tweemaal een groene verf op een grijze grondlaag (3 t/m 6), een roomwitte verf op een witte grondlaag (7 en 8), een grijze grondlaag (9) en als laatste een witte verflaag (10).



50 Uitgebreid verpakt op de deur bestaande uit (1/2) roodbruine houtimitatie als eerste bewerking, (3 t/m 6) tweemaal een groene verf op een grijze grondlaag, (7 en 8) roomwitte verf op een witte grondlaag, (9) grijze grondlaag en als laatste (10) een witte verflaag.

9-wand (vliesbehang)

De wand (1883) in het vertrek is afgewerkt met glasvezelbehang. Dit onderzoekspunt is niet nader onderzocht.

10- kozijn [paneel naar venster] (vliesbehang)

Kozijn (1859) achter paneel met gevonden wand afgewerkt met vliesbehang. Dit onderzoekspunt is niet nader onderzocht.

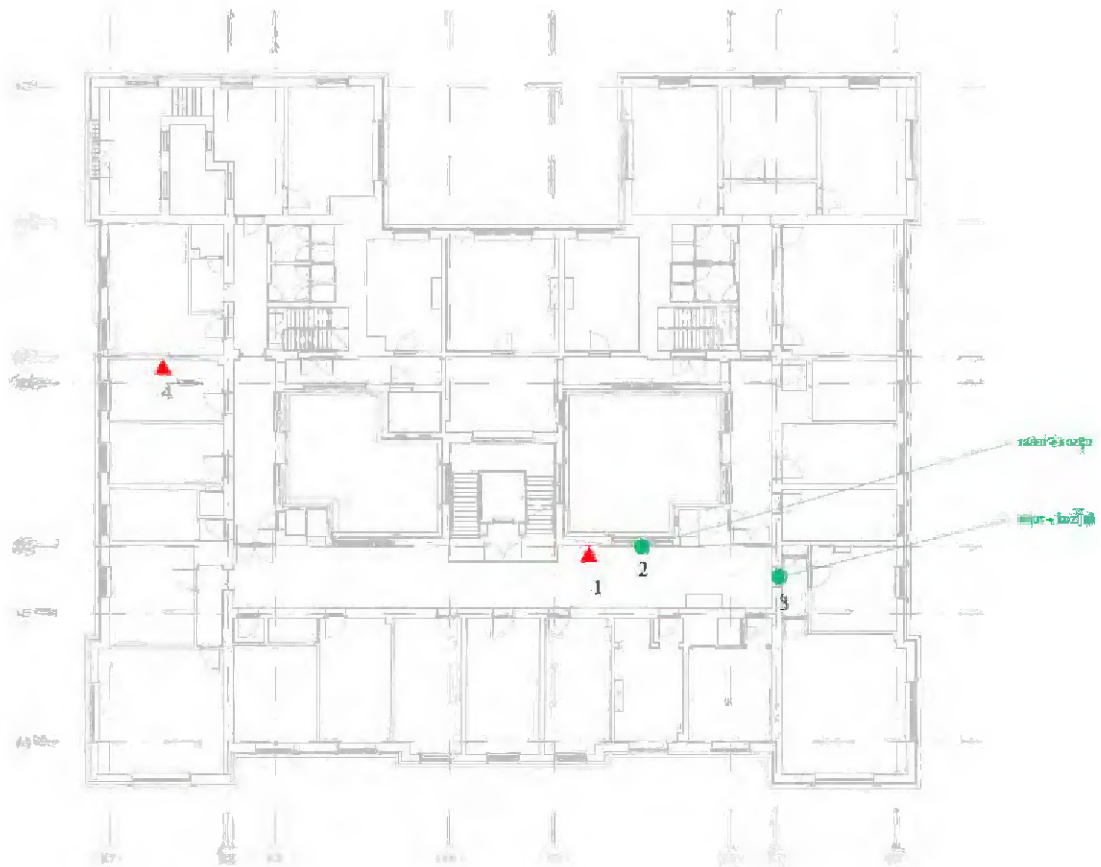
11- wand (vliesbehang)

De wand (1859) in het vertrek is afgewerkt met glasvezelbehang. Dit onderzoekspunt is niet nader onderzocht.

12- wand (vliesbehang)

De wand (1895) in het vertrek is afgewerkt met glasvezelbehang. Dit onderzoekspunt is niet nader onderzocht.

Tweede verdieping



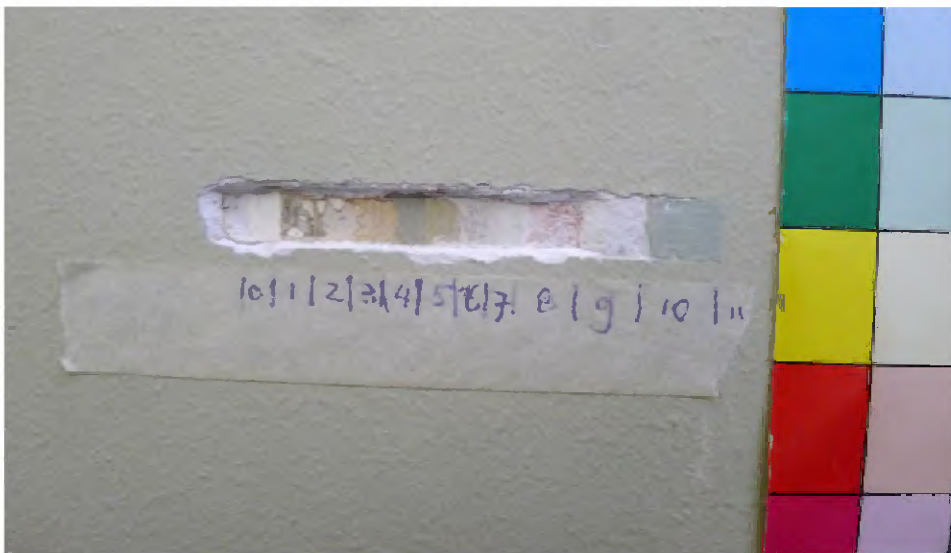
2e verdieping

Plattegrond tweede verdieping met vier onderzoekspunten: 1-wand; 2-raam + kozijn; 3-deur + kozijn; 4-wand.

1-wand



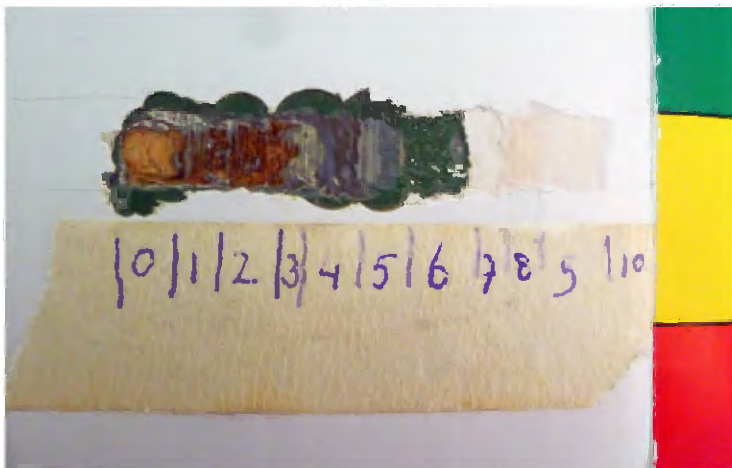
52 Wand en venster aan de oostzijde van de noordelijke binnenplaats. De wand (1859) aan oostzijde van de noordelijk binnenplaats is thans afgewerkt met gipsstuc dat in een lichte groenig grijze kleur is gesausd. Het houtwerk van het venster is wit geschilderd. Wand en venster behoren tot bouwjaar 1859.



53 De afwerking van de wand bestaat uit gips stucwerk (0) dat meerdere malen gesausd is (muurverf). Het (verf)pakket bestaat uit (1) bruinig grijze verflaag, (2) lichtgrijze verflaag, (3) gelige (zandsteenkleurige) verflaag, (4) lichtgrijze verflaag, (5) gelige (zandsteen)verflaag, (6/7) 2 x lichtgrijze verflaag, (8) lichtroze (hecht)laag, (9) dikkere laag gipsstuc en (10/11) huidige groenige grijze afwerking.

2-raam + kozijn

54 Het raam en kozijn (1859) aan de oostzijde van de noordelijke binnenvlaats zijn thans wit geschilderd.



55 Het verpakket op het kozijn bestaat uit (1/2) roodbruine houtimitatie, (3) grijze grondverf, (4) groenbruine vernis of vert, (5) grijze grondverf, (6) groene verf, (7) witte (grond)verf, (8) roomwitte verf, (9) witte (grond)verf en (10) als laatste witte verf.

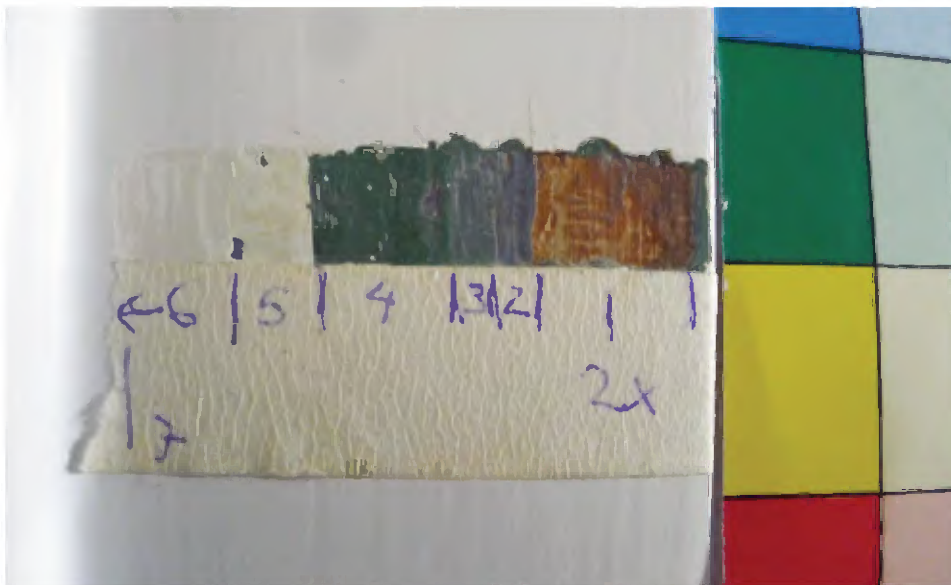


56 Verpakket op het raam met als eerste afwerking een roodbruine houtimitatie. Verder een donkerbruine verf en een groene verf op een grijze grondlaag. De daarop volgende verflagen zijn niet vijf gelegd.

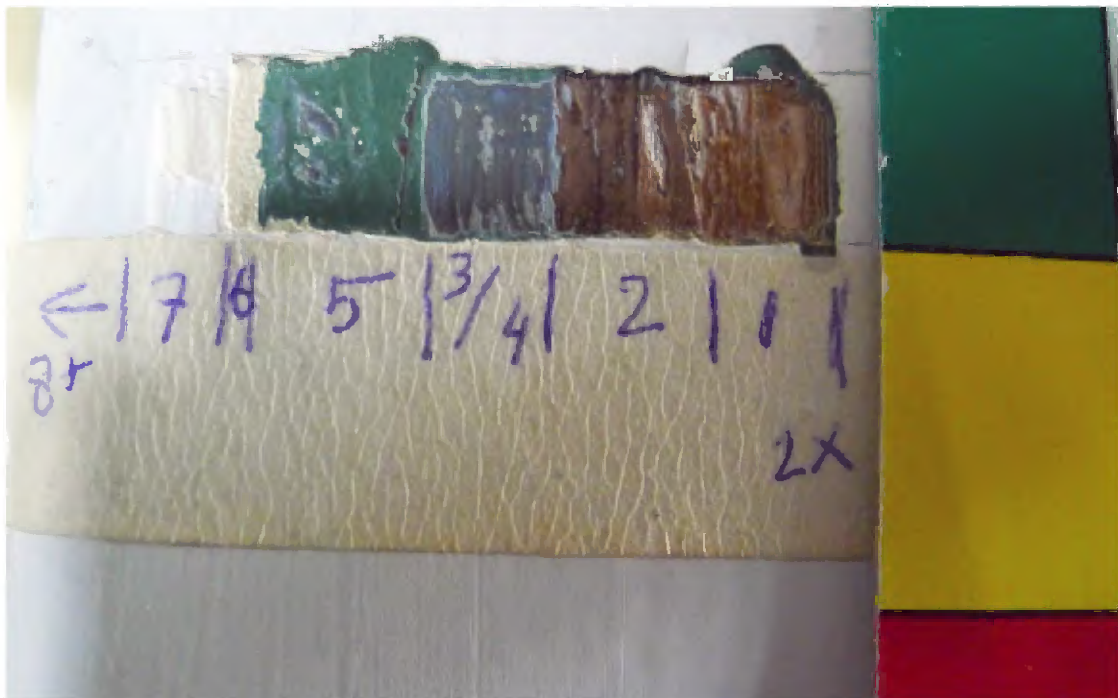
3-deur + kozijn



57 De deur en kozijn (1859) aan de noordzijde van de gang zijn thans wit geschilderd. Het eerste kozijn bevat geen deur; het tweede kozijn wel.



58 Het verfpakket op het kozijn bestaat uit (1) roodbruine houtimitatie, (2/3) grijze grondverf, (4) groene verf, (5) roomwitte verf, (6) witte (grond)verf en (7) als laatste een witte verf.



59 Het verfpakket op de dagkant van het kozijn zonder deur bestaat uit (1, 2) 2x roodbruine houtimitatie, (3/4) grijze grondverf, (5) groene verf, (6) roo/witte verf, (7) witte (grond)verf en (8) als laatste witte verf.



60 Deur in tweede kozijn. Hierop is ook een groene verf aangetroffen. Of de deur allereerst een houtimitatie als afwerking heeft gehad, is niet vastgesteld, maar goed mogelijk.

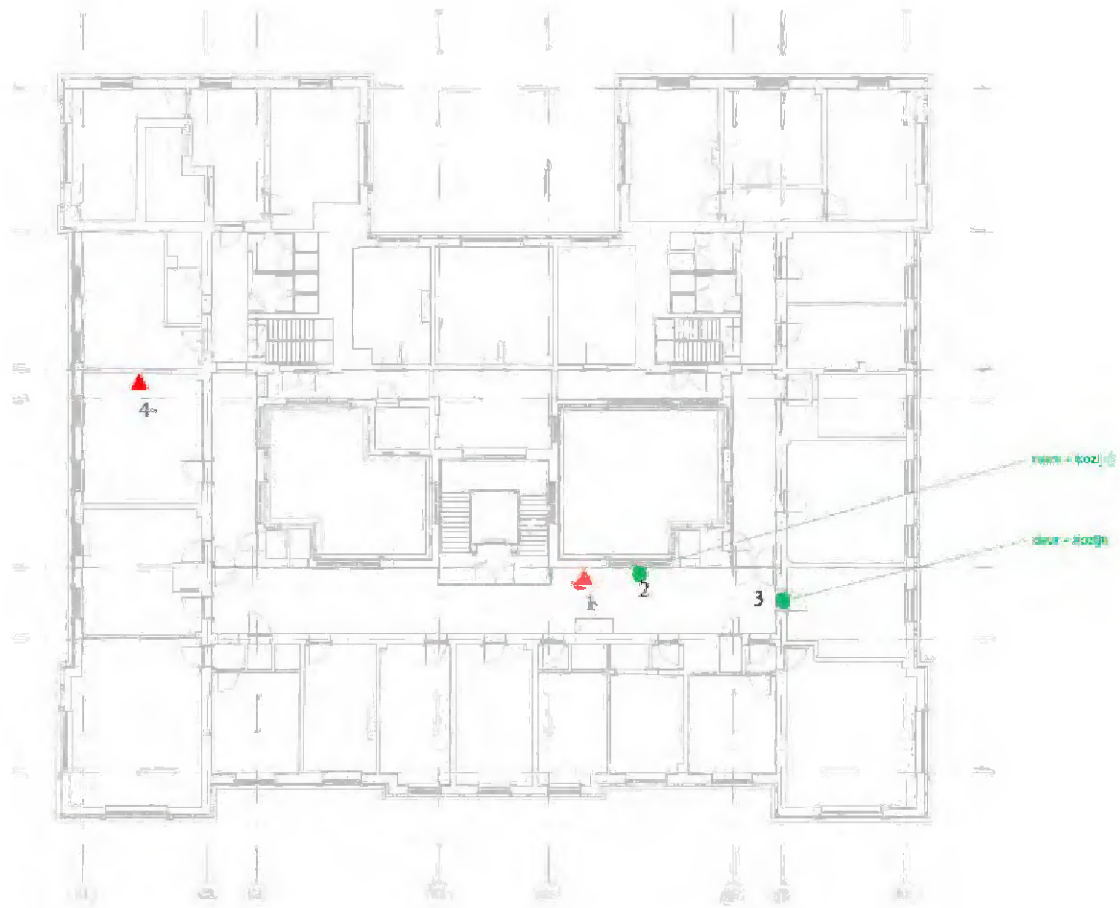
4-wand

De wand (1859) in het vertrek is afgewerkt met glasvezelbehang. Dit onderzoekspunt is niet nader onderzocht.



01 Dit ijzeren venster in de achtergevel (westzijde) van het trappenhuis op de verdieping; de omlijsting van dit venster uit de bouwtijd (1859), dat ook in pandig geraakt zal zijn in 1883, heeft de kenmerkende randversiering, maar de kolommen en kroonlijst zoals op de eerste verdieping (afb. 39) ontbreken. De kleurafwerking is niet onderzocht.

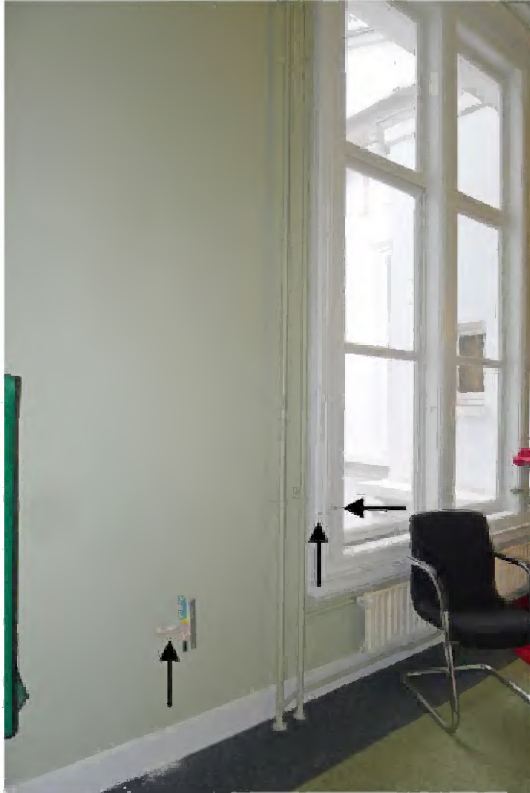
Derde verdieping



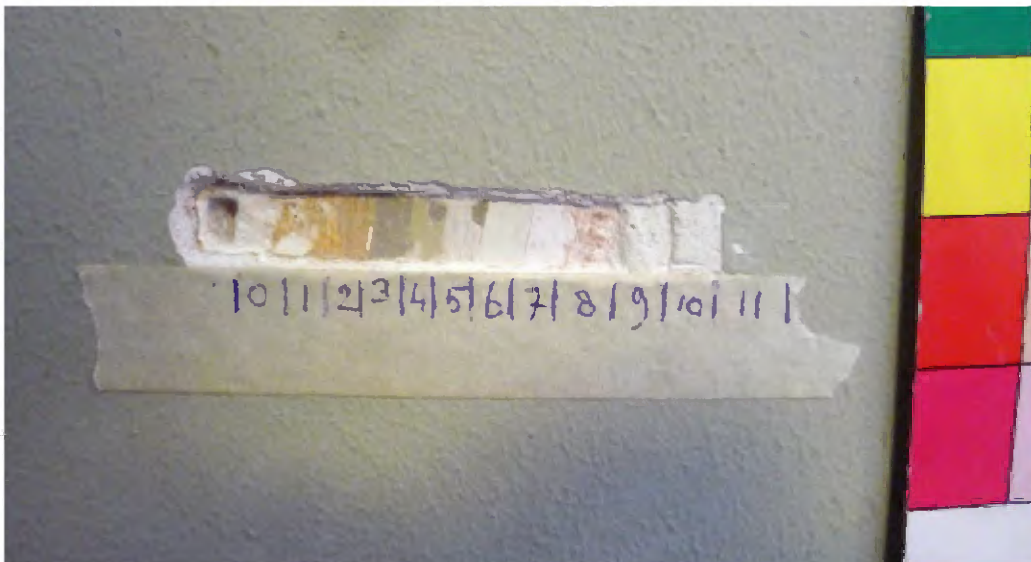
3e verdieping

62 Plattegrond derde verdieping met vier onderzoekspunten: 1-wand; 2-raam + kozijn; 3-deur + kozijn; 4-wand.

1-wand



63 De wand en venster in de gang aan de oostzijde van de noordelijke binnenhof. Wand en venster behoren tot bouwphase 1859. De wand is thans afgewerkt met gipsstuc dat in een lichte groenig grijze kleur is gesausd. Het raam en het kozijn zijn thans wit geschilderd.



64 De afwerking van de wand bestaat uit gips stucwerk (0) dat meerdere malen gesausd is (mijurvert). De eerste afwerking is (1 en 2) gelige (zandsteenkleurige) verflaag, (3) bruinig grijze verflaag, (4) lichtgroene verflaag, (5, 6, 7) verschillende witte of heel lichtgrijze verflagen, (8) lichtroze (hecht)laag, (9, 10) dikkere laag gipsstuc en (11) huidige groenige grijze afwerking.

2-raam + kozijn

65 Verschillende onderzoekspunten op het kozijn.



66 Het verpakket bestaat uit (1/1a) roodbruine houtimitatie als eerste afwerking, (2) lichte grondlaag, (3) **g g** groene verflaag, (4) groene verflaag (NCS S 5040-G40), (5, 6) roodwitte grond- en verflaag, (7) **heel** lichtroze (grond)laag, (8) als laatste huidige witte verf.



67 Het verfpakket op platstuk van het kozijn bestaat uit roodbruine houtimitatie als eerste afwerking, lichte grondlaag, gelig groene verflaag, groene verflaag (NCS S 6040-G40Y), roomwitte grond- en verflaag, heel lichtroze (grond)laag, als laatste huidige witte verf.



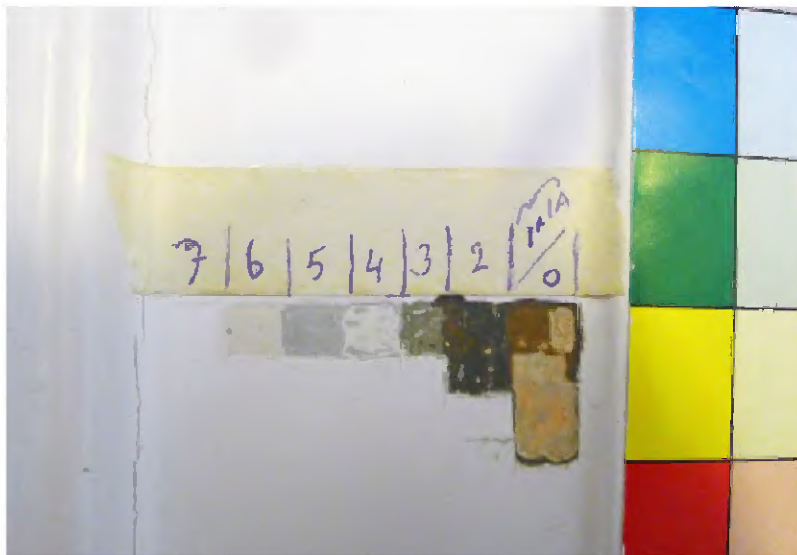
68 Het verfpakket op het raam bestaat uit roodbruine houtimitatie als eerste afwerking, gevolgd door een heel donkergroene (?) laag, groene verflaag op een grijze grondlaag, roomwitte grond- en verflaag, heel lichtroze (grond)laag, als laatste huidige witte verf.

3-deur + kozijn

69 Deur en kozijn (1859) aan de noordzijde van de gang zijn thans wit geschilderd.



70 Het verfpakket op het deurkozijn bestaat uit (1) roodbruine houtimitatie als eerste afwerking, (2) lichtgrijze grond- en roomwitte verflaag (moeilijk te scheiden), (3) gelig groene verflaag, (4, 5) roomwitte grond- en verflaag, (6) iets roze roomwitte verflaag en (7) huidige witte verf als laatste afwerking. Op profiel is de lichtgrijze grondlaag op de roodbruine houtimitatie beter vrij gelegd.



71 Het verfpakket op de deur bestaat uit (1/a) roodbruine houtimitatie (lichte ondergrond en bruine vernis), (2) donkergroen verf, (3) grijs-groene verf, (4) witte (grond)verf, (5) lichtgrijze (grond)verf, (6) roomwitte verf, (7) witte verf als laatste afwerking.

4-wand

De wand (1859) in het vertrek is afgewerkt met glasvezelbehang. Dit onderzoekspunt is niet nader onderzocht.

CONCLUSIE

Houtwerk

Op basis van de bevindingen van het kleuronderzoek aan het interieur kan worden vastgesteld dat op alle verdiepingen het thans wit geschilderde houtwerk van onderzochte ramen, raamkozijnen, deuren en deurkozijnen oorspronkelijk een roodbruine houtimitatie bestaande uit de roze/beige grondlaag en een roodbruine vernis als eerste afwerking heeft. In sommige gevallen is een tweede laag roodbruine houtimitatie aangetroffen en soms een heel donkere bijna paarsbruine afwerking (mogelijk het gevolg van verwerking). Op alle verdiepingen is vervolgens de houtimitatie overgeschilderd met groene verf (soms in meerdere lagen). Op de begane grond is de aangetroffen verf meer gelig groen van kleur dan op de daarboven gelegen verdiepingen waar de verf groen van kleur is (referentie NCS S 5040-G40Y of NSC S 5040-G20Y).

De daarop volgende verflagen variëren in kleur van roomwit, rozewit tot spierwit.

De houtimitatie behoort tot de oudste fase (1859 en 1883, en waarschijnlijk ook nog in 1895 voor eenheid in het interieur en niet ongebruikelijk eind negentiende eeuw). De houtimitatie is geen dekkende verf in een houtkleur, maar een transparante (vernis) laag op een gladde lichte ondergrond.

Mogelijk is in het interieur de houtimitatie nog langere tijd gebruikelijk gebleven. Het in 1936 vernieuwde ingangsportaal op de begane grond is immers uitgevoerd in gelakt hout en niet in een dekkende groene verf die in het interieur is aangetroffen als afwerking volgend op de houtimitatie.

De groene verf wordt in de loop van de twintigste eeuw in het interieur toegepast. Mogelijk is in aansluiting hierop ook in het interieur gekozen voor een groene verfafwerking. Maar sinds wanneer is onbekend. Er bestaan weinig afbeeldingen van het interieur waarop veranderingen in het kleurbeeld te zien zouden zijn. In geval van het exterieur wordt aangenomen dat groene verf sinds het begin van de twintigste eeuw werd toegepast.

In het interieur wordt de afwerking vanaf de jaren tachtig van de vorige eeuw steeds 'witter' met uiteindelijk de spierwitte afwerking van het houtwerk van de laatste restauratie in 1997-1998.

Gietijzeren elementen

De gietijzeren kolommen in de voorhal, voorheen de vide van het oorspronkelijke trappenhuis, zijn thans wit geschilderd.

Het aangetroffen verfpakket varieert in dikte. Op de sokkel en schacht is een uitgebreider pakket aangetroffen dan op het kapiteel. Dit valt te verklaren door de bereikbaarheid en het makkelijk beschadigen van de lage delen.

De eerste afwerking die is aangetroffen is een (zalm)roze kleur verf op een rode menie. Op de sokkel lijkt de kleur iets donkerder te zijn dan op de schacht en het kapiteel. Op het kapiteel is het eerder een gelig roze. De referenties hiervoor zijn respectievelijk NCS S 1515-Y60R (sokkel) en NCS S 1515-Y40R.

Na de 'roze' afwerking is op de sokkel een grijsbruine afwerking aangetroffen. Deze ontbreekt op de andere onderdelen van de kolom. De referentie hiervoor is NCS S 5020-Y20R. Of er een relatie bedoeld is met de afwerking van de entreehal met vide, waarvan de kolommen oorspronkelijk deel uitmaakten, is onbekend. De marmeren vloer is mogelijk nog uit de bouwtijd, maar de marmeren lambrisering (al dan niet hergebruikt) en deuromlijstingen, en het houten portaal dateren uit 1936.

Daarna is op alle onderdelen van de kolommen een lichte okergele verfafwerking aangetroffen. Deze kleur sluit aan op de kleur van de wanden. De referentie hiervoor is NCS S 1015-Y20R.

Het gietijzeren venster aan de achterzijde van het trappenhuis dat sinds de verbouwing in 1883 zich in het interieur bevindt, was oorspronkelijk een venster in de buitengevel.

Ook hierop is als eerste afwerking een (zalm)roze verf op een rode menie aangetroffen.

De referentie hiervoor is NCS S 1515-Y60R.

De vraag, ook naar aanleiding van een eerder gevoerde discussie, of de roze verffint een gevolg zou kunnen zijn van doorschijnende menie kan hier niet zondermeer worden beantwoord. Bij beschouwing (loepbril) van het verfpakket lijkt er evenwel sprake te zijn van een dekkende verflaag in die kleur.

Bij de daarop volgende schilderbeurten is eerst een beige verf en daarna een grijzige verf (niet gerefereerd; mogelijk F6.15.65) toegepast. Mogelijk is dit nog de kleurstelling van het exterieur. Later is een olijfgroene verf aangebracht. Deze is lichter dan elders in het interieur is toegepast. De huidige witte verf is conform de laatste afwerking van het interieur.

Stucwerk

Wanden

Het onderzoek betreft wanden in de verkeersruimten (gangen) en niet die in de kantoren. De wanden zijn van oudsher met een gladde witte stuclaag afgewerkt die gesausd is geweest, veelal in een lichte okergele kleur. De toegepaste kleur is niet overal hetzelfde.

De referenties hiervoor zijn KEIM 9055 / NCS S 1010-Y20R of iets geler KEIM 9075/NCS S 1015-Y20R, KEIM; een minerale verf is gebruikelijk voor wandafwerking.

Bij de laatste restauratie/renovatie in de jaren 1997-1998 is over het volledige oppervlak een nieuwe stucwerklaag aangebracht die in een lichte tint groenig grijs is gesausd.

De oorspronkelijke wandafwerking in de kantoren - thans afgewerkt met vliesbehang - is niet onderzocht.

Er is geen nader onderzoek gedaan naar de wandafwerking rond het gietijzeren raam aan de achterzijde van het trappenhuis. Hierop is bij het onderzoek in 1997 een 'ros-sige' kleur aangetroffen. Dit betreft een buitenafwerking.

Plafonds

De plafonds zijn van gewit stucwerk. Op historische foto's van de voorhal van het trappenhuis op de eerste verdieping (afb. 10a en 10b) is een polychrome afwerking te zien.

De welke kleurstelling en of het plafond van oudsher een polychrome afwerking heeft gehad, zou nader kunnen worden onderzocht.

NCS kleurenreferenties interieur

De kleuren zijn een benadering van de kleuren in werkelijkheid. Voor de houtwerkimitatie is geen referentie gegeven.



Kleurcode: S 1515-Y60R

72a



Kleurcode: S 1515-Y40R

72b



Kleurcode: S 5020-Y20R

72c



Kleurcode: S 1015-Y20R

72d



Kleurcode: S 1010-Y20R

72g ~~Kleurcode S 1010-Y20R~~



72f ~~Kleurcode S 1010-Y20R~~



Kleurcode: S 9055

72g ~~Kleurcode S 9055~~



Kleurcode: S 5040-G40Y

72h



Kleurcode: S 5040-G20Y

72i

ADVIES

- Het valt aan te bevelen om bij toekomstige schilderwerkzaamheden de bestaande verflagen waar mogelijk te behouden om op deze manier de onderhoudsgeschiedenis te bewaren.
- Bij toekomstige schilderwerkzaamheden valt het te overwegen het houtwerk weer in een roodbruine houtimitatie uit te voeren. Deze zal opnieuw moeten worden aangebracht. De oorspronkelijke afwerking vrij leggen betekent dat alle andere verflagen verdwijnen. Daarbij is deze afwerking slechts fragmentarisch behouden.
- Voor de stucwerk wandafwerking kan een lichte zandsteen/okergele kleur worden gekozen in samenhang met de houtwerkimitatie.
- Voor de gietijzeren elementen in het interieur, in het bijzonder de vensters die oorspronkelijk tot het exterieur behoorden maar zich nu in het interieur bevinden, zou een kleur verf kunnen worden overwogen die ook in het exterieur is toegepast. Of dit een licht(zalm)roze kleur verf is of - vanwege de discussie hierover - de huidige lichte zandsteen kleur, moet nader worden bepaald. Hiermee wordt het onderscheid tussen hout en gietijzer zichtbaar gemaakt en het feit dat het hier oorspronkelijk het exterieur betreft (en daarmee de historie afleesbaar blijft).
- Voor de kolommen zou een kleurstelling in overeenstemming met het marmer op de begane grond kunnen worden overwogen waarbij de sokkel in een donkere tint wordt uitgevoerd of een afwerking in een lichte okergele tint in aansluiting op de wanden.

COLOFON

Omslag: Kozijn en deur aan noordzijde van de gang op de derde verdieping en stratigrafie op de deur.

**Voormalig Ministerie van Koloniën
Plein 1, Den Haag**

Kleuronderzoek interieur

Auteurs: 10.2.e Wob

Datum: juni 2020

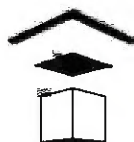
Opdrachtgever: Rijksvastgoedbedrijf

Redactie: 10.2.e Wob

Vormgeving: 10.2.b Wob

Projectnummer: 880

Uitvoering: BBA Bureau voor Bouwhistorie
en Architectuurgeschiedenis v.o.f.
Vondellaan 102
3521 GH Utrecht
030 7519872
bba@bouwhistorienederland.nl
www.bouwhistorienederland.nl
10.2.g Wob



© Niets uit dit rapport mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteurs.